

A középkorú népesség halandósága az epidemiológiai krízist követő két évtizedben

Tartalom

Bevezetés.....	1
A középkorúak általános mortalitása és a nemek közötti különbségek.....	1
A középkorúak halandóságának korstruktúrája.....	2
A középkorúak halandóságának okstruktúrája.....	3
A Magyarország és Ausztria közötti mortalitási különbségek.....	4
Összefoglalás.....	5

Bevezetés

Magyarországon az 1960-as évek második felétől epidemiológiai válság alakult ki, ami 1993-ban érte el tetőpontját. A mortalitás emelkedésének a háttérében a férfiak romló életkilátásai és a nők várható élettartam-emelkedésének lassulása állt. A krízis legsúlyosabban a 40–59 korintervallummal definiálható középkorú népességet érintette, ezen belül a kardiovaszkuláris és daganatos halálozások gyakoriságának emelkedése határozta meg a halandóság egyre növekvő szintjét. 1994-ben kezdődött az epidemiológiai megújulás időszaka, az azóta eltelt több mint 20 évben a halálzási viszonyok jelentősen javultak. Ebben meghatározó szerepe volt a szív- és érrendszeri halálokok visszaesésének: a fejlett nyugati országokhoz képest megkétszerezve, de hazánkban is bekövetkezett a kardiovaszkuláris forradalom. A válságos időszak azonban nem múlt el nyomtalanul: a javuló tendencia ellenére a 40–59 éves életkor napjainkban is a magyar népesség halandósági viszonyainak kritikus szakasza. Jelen kiadvány a középkorúak mortalitási helyzetének változását vizsgálja 1994-től napjainkig. Mindez azért érdemel kiemelt figyelmet, mert először is ez a korosztály kettős szorításban van: a társadalom fiatalabb és idősebb rászoruló rétegeinek eltartásából adódó terhet legnagyobb mértékben viseli. Másodsorban a gazdaságilag aktívak idő előtti elvesztése nemcsak a társadalom, hanem a családok mind érzelmi, mind pénzügyi helyzetének szempontjából komoly veszteséget jelent. Harmadszor a halandósági viszonyok javításának, azaz a várható élettartam emelkedésének legnagyobb tartalékai továbbra is a középkorú népességben rejlenek.

A középkorúak általános mortalitása és a nemek közötti különbségek

1994-ben az epidemiológiai megújulás első évében 20 257 férfi és 8193 nő hunyt el a 40–59 éves korcsoportban. Két évtized alatt a halálozások abszolút száma az előbbieket esetében 43, utóbbiaknál 32%-kal csökkent, így 2014-ben 11 635, illetve 5561 főt tett ki. A jelentős visszaesés a 40–59 éves férfiak emelkedő, míg az ugyanezen korosztályhoz tartozó nők stagnáló össznépességhez viszonyított aránya mellett következett be. Amennyiben a középkorú halálozások százalékos arányát vizsgáljuk az összhalálzáson belül, hasonló javulást tapasztalhatunk. Míg az összes elhunyt férfi közül 1994-ben minden negyedik tartozott a 40–59 éves korosztályba, addig 2014-ben már csak minden ötödik. A nők esetében ez az indikátor két évtized alatt 12-ről 8,6%-ra mérséklődött.

1. tábla

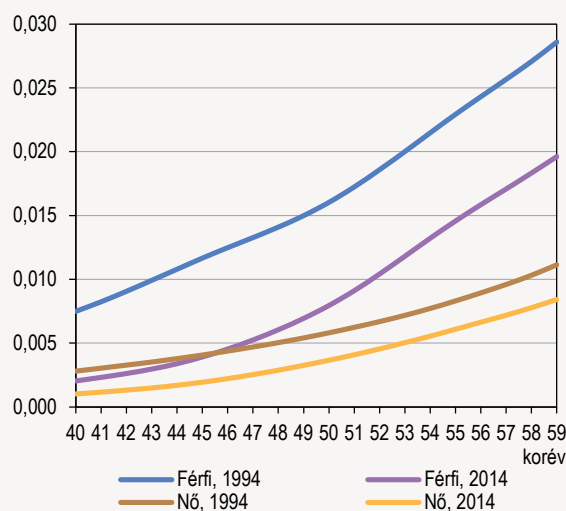
A 40–59 éves középkorúak mortalitását jellemző mutatók

Év	Halálozások abszolút-száma	Halálozások százalékos aránya az összhalálzásban, %	Százezer főre jutó korszpecifikus halálzási arányszám	Százalékos arány az össznépességben belül, %	40 éves korban várható élettartam, év
Férfi					
1994	20 257	25,8	1558,3	26,3	28,1
2004	16 928	24,8	1272,8	27,7	30,6
2014	11 635	18,8	874,3	28,3	33,5
Nő					
1994	8 193	12,0	576,8	26,3	36,2
2004	7 399	11,5	510,6	27,3	38,1
2014	5 561	8,6	400,3	26,9	39,8

Ez azt jelenti, hogy az epidemiológiai megújulás időszaka alatt lényegesen idősebb korokra tolódott ki a halálozás, a várható élettartam is emelkedett. 1994-től 2014-ig a százezer főre jutó korszpecifikus halálzási arányszámok szintén alátámasztják a pozitív tendenciát, ugyanakkor jelzik a nemek életkilátásai között tapasztalható különbségek csökkenését is: a vizsgált időszak kezdetén a mutató férfiakra vonatkozó értéke közel háromszorosa volt a nőkének, napjainkra ez majdnem kétszeresére csökkent.

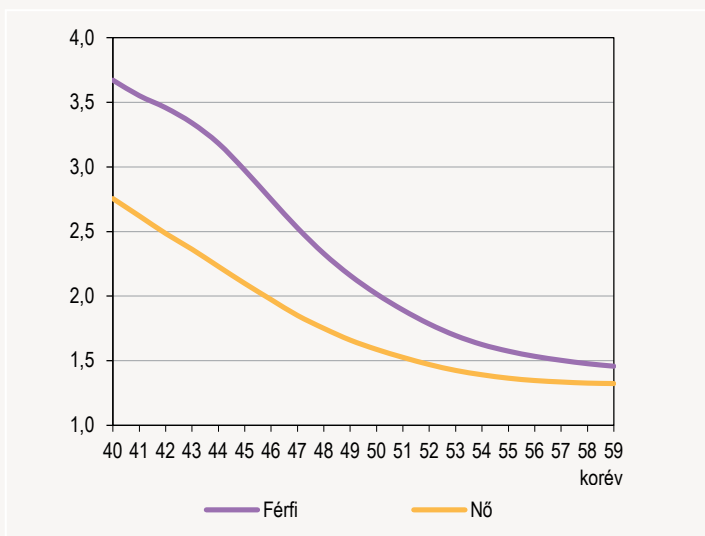
1. ábra

Halálzási valószínűségek életkor és nemek szerint az 1994. és a 2014. évi halandósági tábla alapján, q_x

2. ábra

Hányszor nagyobb 1994-ben a halálozás valószínűsége, mint 2014-ben 40–59 éves kor között korévenként, nemi bontásban

A középkorúak halandóságának korstruktúrája

A halandósági táblában szereplő halálozási valószínűség jól jellemzi egy adott életkor mortalitásának színvonalát. Ez a mutató azt számszerűsíti, hogy az adott évben egy meghatározott kort elért személy milyen eséllyel hal meg. Például 1994-ben a 49 éves férfiakhoz tartozó valószínűség értéke 0,015 volt, ami azt jelenti, hogy ezer hasonló korú férfiből 15-en veszítették el életüket.

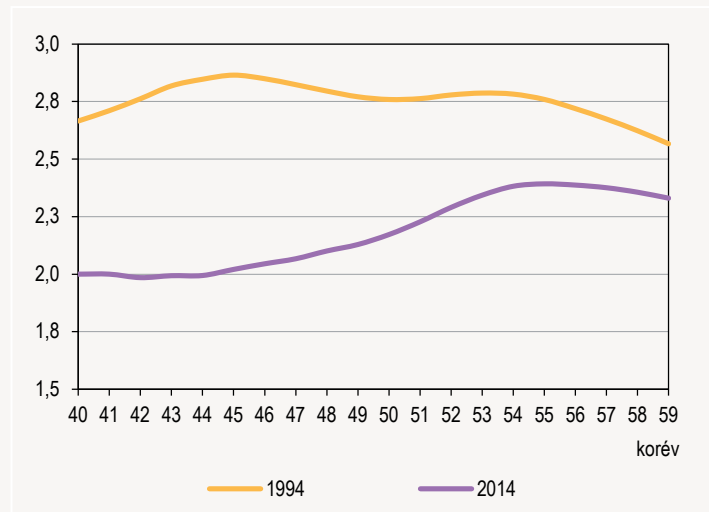
A halandósági jellemzőik alapján a 40–59 éveseket további két alcsoportra, egy negyvenes és egy idősebb, ötvenes középkorú csoportra bontva vizsgáljuk. Jól látható, hogy 1994 és 2014 között a fiatalabb korcsoport mortalitása mindkét nem esetében meredeken csökkent, az életkor előrehaladtával egyre kisebb mértékben. Míg két évtized leforgása alatt a 40 éves férfinépesség halálozási valószínűsége több mint harmadára esett vissza, addig 49 évesen a felére. 50 és 59 éves kor között a halandóság javulása látványosan lelassul. A nők mortalitásának javulása a férfiakéhoz képest egy alacsonyabb szintről indulva kisebb arányban mérséklődik. A nemek közötti eltérést jól szemlélteti, hogy 46 éves kortól kezdve még az

1994. évi női halálozási valószínűségek is jelentős mértékben alatta maradnak a húsz évvel későbbi, 2014. évi férfi értékeknek és a korral együtt ez a különbség tovább nő.

Napjainkra minden korévben csökkentek a nemek közötti halandósági különbségek az epidemiológiai megújulás első évéhez képest. A kedvező tendencia ellenére a férfiak mortalitása 40–59 éves kor között még mindig a kétszeres szint felett van a nőkéhez képest. Mindemellett a férfi halandósági valószínűségek többletének mértékében korévenként jelentős eltérések és változások figyelhetők meg a vizsgált időszakban. Míg 1994-ben 42–45 éves kor között volt a legnagyobb, közel háromszoros a differencia a két nem halandósága között, addig napjainkban ebben a korosztályban található a legkisebb különbség. Az epidemiológiai megújulás két évtizedében a nemek közötti mortalitás különbsége a fiatalabb középkorúaknál esett vissza a legnagyobb mértékben, ami kizárólag a férfiaknak a nőknél jóval jelentősebb halandóság csökkenése miatt következett be. Ugyanakkor 2014-ben 45 éves kortól kezdődően az életkor előrehaladtával folyamatosan emelkedett a férfiak és nők közötti mortalitási különbség, ami az 54–56 éves korcsoportban tetőzött. 56 éves kor felett a legkisebb az eltérés a 1994-es és a 2014-es értékek között. Ennél idősebb korokban pedig mérséklődik a nemek közötti halandósági eltérés.

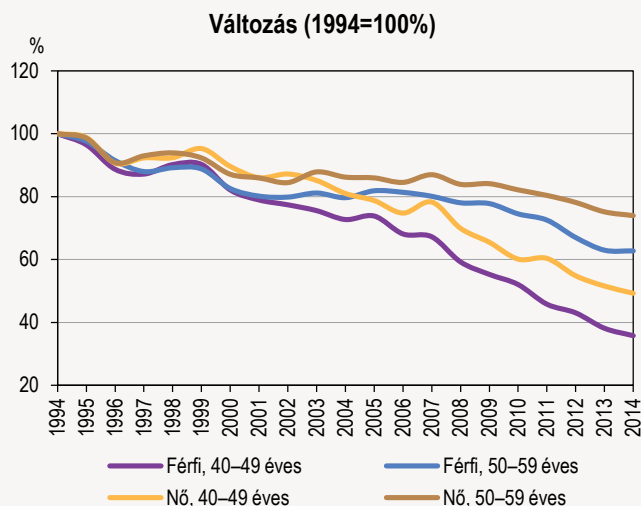
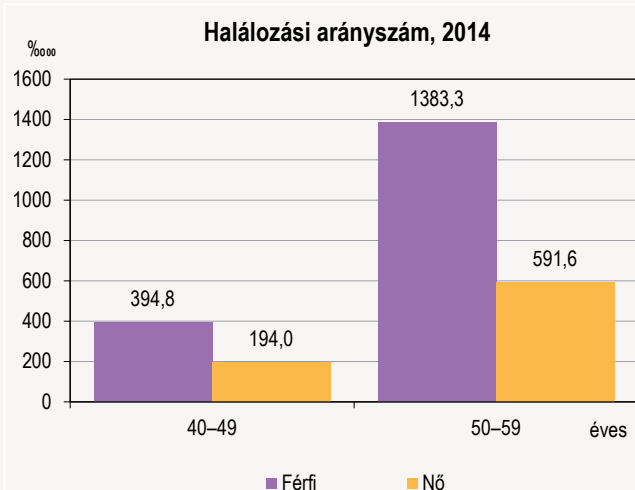
3. ábra

Hányszor nagyobb a férfiak halálozási valószínűsége a 40–59 éves kor között korévenként a nőknél

4. ábra

A százezer megfelelő korú és nemű lakosra jutó standardizált halálozási arányszám és változása

A százezer főre jutó standardizált halálozási arányszámok¹ és azok változásainak évenkénti vizsgálata alapján mind a fiatalabb, mind az idősebb középkorúak körében jelentősen mérséklődött a halandóság mértéke 1994 és 2014 között. Az epidemiológiai megújulás első évétől az ezredfordulig mindkét korcsoport halandóságának javulása hasonló mértékű volt, ezt követően azonban az ötvenesek pozitív mortalitási irányzata megtorpant és 2009-ig ugyanazon a szinten stabilizálódott, a csökkenés csak ezután folytatódott tovább. Mindeközben a 40–49 év közöttiek halandósága a kisebb kiugrásoktól eltekintve meredeken csökkent. Napjainkban a fiatalabb középkorú férfiak mortalitása már kevesebb, mint 40%-a az 1994-es értéknek, a nőké pedig kevesebb mint felére esett vissza. Az 50–59 évesek körében a halandósági viszonyok javulásának 2000–2009 közötti megtorpanása miatt a kedvező tendencia mérsékeltebb, mint a fiatalabbaknál, de az elmúlt két évtized alatt még így is jelentős volt. 2014-ben a 40–49 éveseknél kétszeres, az idősebb középkorúaknál 2,3-szeres a két nem mortalitása közötti differencia, azonban ezek a különbségek 1994 óta csökkentek: a férfiak halandóságának javulása mindkét korcsor-

portban számottevően meghaladta a nőkéét. 2014-ben mindkét nem esetében körülbelül háromszor többen haltak meg ötvenes éveikben, mint 40–49 éves korban.

A középkorúak halandóságának okstruktúrája

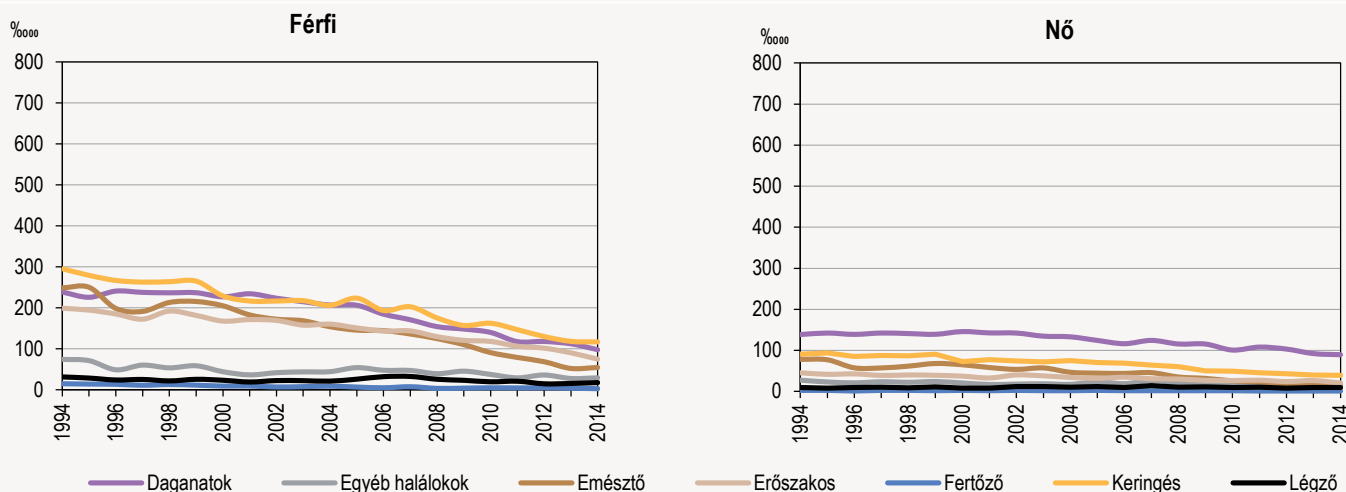
Népegészségügyi szempontból nemcsak a középkorú elhunytak életkora fontos kérdés, hanem az is, hogy miért következett be a halál. Erre a választ a halálalki² struktúra elemzése adja meg.

Már a negyvenévesek halálalki struktúrájában vezető szerepük van az öregkorra jellemző krónikus halálalkoknak: a keringési rendszer betegségeinek és a daganatoknak. 1994 és 2014 között³ mindkét nem esetében csökkent a standardizált halálozási arányszám értéke mindegyik halálalki főcsoportra vonatkozóan: a legnagyobb mértékű visszaesés a már említett krónikus halálalkok mellett az emésztőrendszer betegségeinél és az erőszakos okoknál tapasztalható. Mivel a férfiak mortalitása nagyobb mértékben javult a nőké-
nél, az időszak végére a 40–49 évesek körében a nők halandósági szintjére esett. Lényeges különbség, hogy míg a férfiak a legnagyobb mértékben

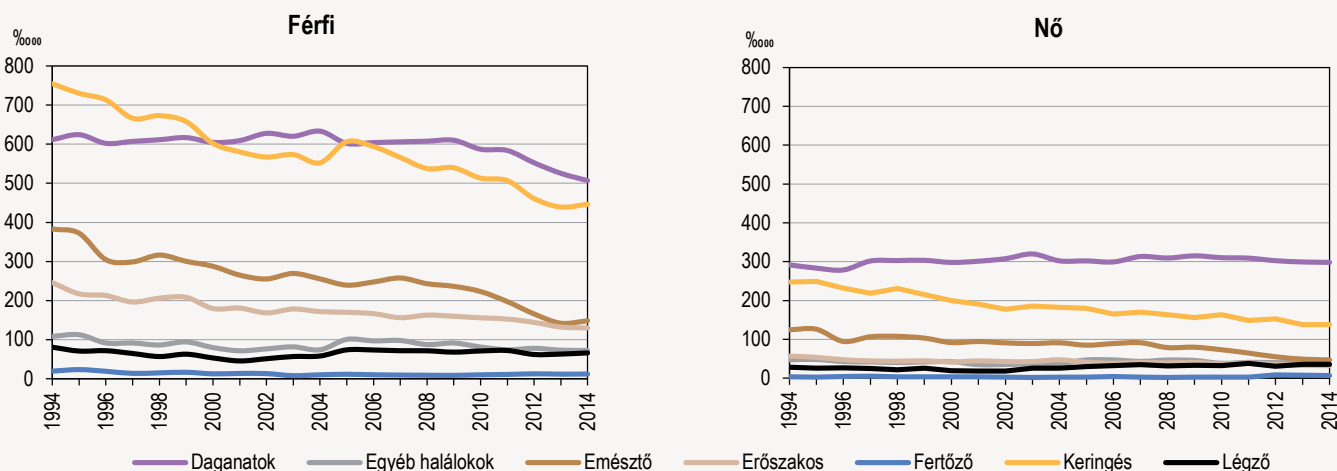
5. ábra

Százezer megfelelő korú és nemű lakosra jutó standardizált halálozási arányszám kiemelt halálalki főcsoportok szerint

40–49 éves

50–59 éves

¹ Az időbeli és nemzetközi összehasonlításra (a korösszetétel változás hatásának kiküszöbölésére) az európai népességre (Eurostat, 2012) a százezer főre számított standardizált halálozási arányokat alkalmaztuk.

² A halálalk szerinti csoportosítás a betegségek nemzetközi osztályozása X. revíziója (BNO X.) részletes listája (A00-Y98) alapján készült.

³ A halálalki feldolgozás módja 2005-től megváltozott. A kézi módszert felváltotta az automatikus halálalki feldolgozás, amely során a szöveges halálalki bejegyzések kódolása és a statisztikában közölt elsődleges halálalk kiválasztása gépi úton történik. Emiatt az idősoros halálalki adatokban 2004 és 2005 között törések tapasztalhatók.

továbbra is a keringési rendszer betegségeinek, addig a nők a daganatos megbetegedéseknek vannak a leginkább kitéve. Mindezek mellett az egyéb, légzőrendszeri és a fertőző halálokok sokkal kevésbé jelentenek valós veszélyt az életre ebben az életkorban, az arányuk is csökkent a vizsgált időszakban.

50–59 éves kor között már megháromszorozódik a halál valószínűsége a negyvenévesekéhez képest. A vizsgált időszakban az idősebb középkorú férfiak esetében látványosan életről a daganatos megbetegedések okozta halálozás: míg 1994 és 2009 között a keringési rendszer betegségei által bekövetkezett halálozások számottevően csökkentek, addig a daganatos mortalitás stagnált. 1994 és 2014 között összességében a keringési halálokok 41, a daganatosak 17%-kal csökkentek, ugyanakkor az utóbbiak mérséklődéshez szinte kizárólag a 2009-et követő időszak visszaesése járult hozzá. A férfiak esetében az emésztőrendszeri és az erőszakos halálokok jelentősége is nagymértékben csökkent. Az idősebb középkorú nők esetében a lényegesebb halálokok közül a keringési, az emésztőrendszeri és az erőszakos mérséklődött, ezekkel szemben pedig a daganatos és a légző-

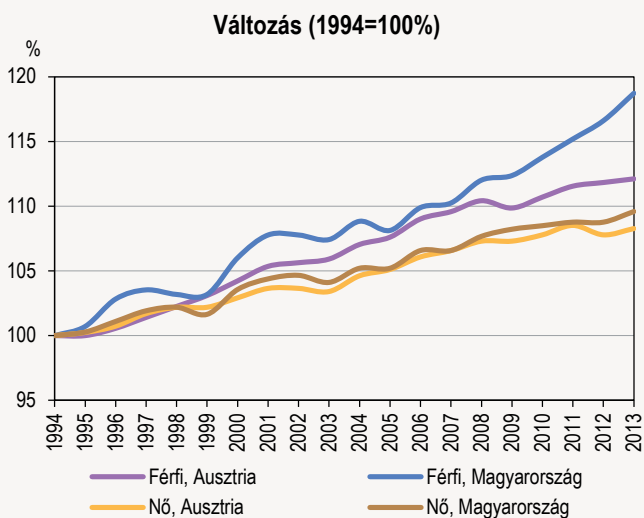
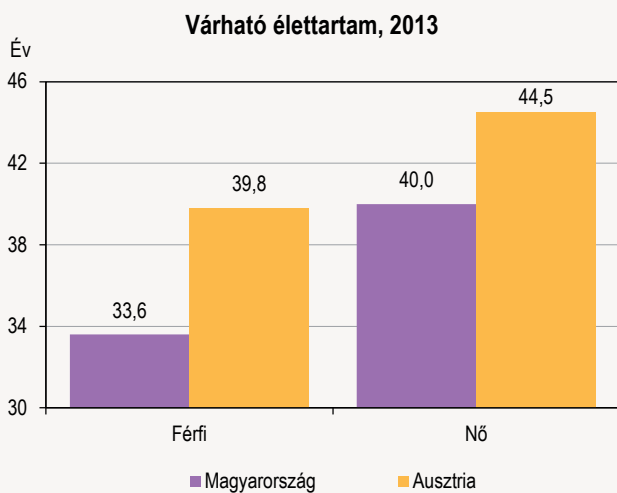
szervi halálokok aránya kismértékben emelkedett. Ki kell emelni az 50–59 éves nők különösen veszélyeztetett helyzetét a daganatos mortalitás szempontjából: a csökkenő halandósági irányzatnak ellentmondóan ezen főcsoport standardizált halálozási arányszáma 2,2%-kal növekedett 1994 és 2014 között.

A Magyarország és Ausztria közötti mortalitási különbségek

A középkorúak halandóságának nemzetközi összehasonlításához⁴ a negyvenéves korban várható átlagos élettartam és a standardizált halálozási arányszám mutatója a legalkalmasabb. Jelen kiadványban Ausztriával hasonlítjuk össze hazánkat. Nyugati határszomszédunk népességét nem sújtotta a közép-kelet európai volt szocialista országokra jellemző mortalitási krízis: Ausztriában tartós és megszakítottágtól mentes volt az epidemiológiai fejlődés. A hatvanas évek közepén a magyar népesség a születéskor hasonló hosszú életkilátásra számíthatott, mint az osztrák szomszédja. Ezt követően hazánkban drasztikus emelkedésnek indult a

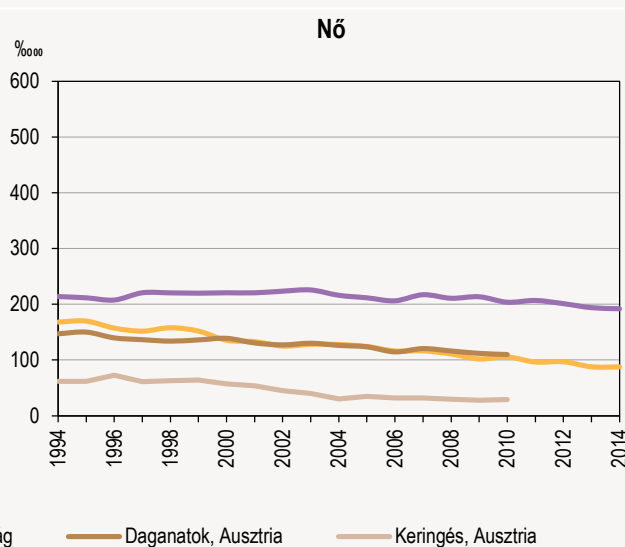
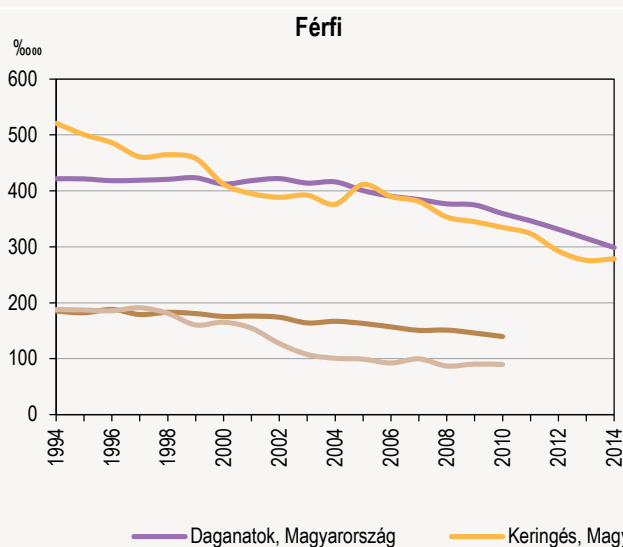
6. ábra

A 40 éves korban még várható élettartam és változása Magyarországon és Ausztriában

7. ábra

A 40–59 éves korban meghaltak százezer megfelelő lakosra jutó standardizált halálozási arányszámai nem és kiemelt haláloki főcsoportok szerint

⁴ Az adatok az Eurostat adatbázisából származnak, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

kardiovaszkuláris és daganatos halálózások irányzata, epidemiológiai krízis bontakozott ki.

A vizsgált időszak kezdetén lényeges különbségek tapasztalhatók a magyarországi és az ausztriai életkilátásokban. Az epidemiológiai megújulás első évében a negyvenéves osztrák férfiak 35,5, a nők 41,1 évre számíthattak, ami előbbieket esetében közel 7, utóbbiaknál 4,6 évvel hosszabb volt, mint a megfelelő magyar népesség körében. 1994 és 2013 között a magyarországi férfiak negyvenéves korban várható élettartama majdnem kétszer olyan gyors ütemben emelkedett, mint az osztrákoké. Tehát az epidemiológiai megújulás időszakában a középkorú férfiak jelentős előrelépést tettek a nyugati szomszédunkhoz történő felzárkózásban. Ezen idő alatt a negyvenéves magyar nők életkilátásaik ugyanolyan mértékben hosszabbodtak meg, mint osztrák társaiké. Esetükben megmaradtak a két évtizeddel ezelőtti számottevő különbségek a várható élettartamokban. Mindezek hatására 2013-ban egy negyvenéves magyar férfi további 33,6 életévre számíthatott, addig osztrák társa még közel 40 évre. Ugyanennyi idősen a nők Magyarországon még 40 évet, Ausztriában pedig további 44,5 évet remélhettek.

Az osztrák életkilátásokhoz viszonyított jelentős elmaradás hátterében a 40–59 évesek halálói struktúrájában vezető szerepet elfoglaló krónikus halálózások állnak. Általánosságban elmondható, hogy 1994 és 2010 között az osztrák férfiakhoz képest a magyarok keringési rendszeri halálózása 3–4-szeres szinten mozgott, a daganatos mortalitás esetében a különbség mérsékeltebb, 2,5-szeres volt. A nőknél kisebbek voltak az eltérések, az előbbi 2–3-szoros, az utóbbi kétszeres. A vizsgált időszakban a középkorúak korcsoportjában mindkét országban visszaestek a krónikus halálók. Ezen felül a kétezres évek közepe óta a magyar férfiak kardiovaszkuláris és daganatos halandósága konvergál az osztrákokéhoz. A hazai középkorú nők mortalitási helyzetében a krónikus halálókot tekintve nem figyelhető meg közeledés Ausztriához. Ugyanakkor hangsúlyozni kell a fokozottabb daganatos fenyegetettségüket is, annak ellenére, hogy a hazai standardizált halálózási arányszám értéke 1994 és 2014 között relatíve kis mértékben, 10%-kal csökkent.

Összefoglalás

Magyarországon 1994-től következett be fordulat az epidemiológiai fejlődésben. Ennek hatására a várható élettartam értéke jelentősen növekedett, a

nyugat-európai országokhoz képest évtizedekkel később, de megkezdődött a szív- és érrendszeri halandóság visszaesése, bekövetkezett a kardiovaszkuláris forradalom. Ez azt jelenti, hogy a 40–59 éves generáció 1993-as mélyponthoz jelentő mortalitási helyzete napjainkra számottevően javult, azonban a halandóság szintje még így is nagyságrendekkel magasabb, mint a szomszédos Ausztriában. A felzárkózás legfontosabb tényezője lehet az idősebb középkorúak mortalitásának további csökkenése: ennél a korcsoportnál háromszoros a halál valószínűsége a negyven évesekéhez képest, az 50–59 éves nők esetében stagnáló és fokozott kitétség tapasztalható a daganatos halálózásokban. Az epidemiológiai megújulás jelentős tartalékai az idősebb középkorú népességben rejlenek, az ő halandóságuk javulása biztosíthatja a várható élettartam további emelkedését.

Felhasznált irodalom

- Daróczi, Etelka (2003): Kettős szorításban – A középgenerációk élete és egészsége, 74-es Kutatási Jelentés, KSH-NKI, Budapest, 2003, 105–123. old.
- Józan, Péter (2008): Válság és megújulás a második világháború utáni epidemiológiai fejlődésben Magyarországon – Magyarország az ezredfordulón – Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián – Műhelytanulmányok, Budapest 2008, MTA Társadalomkutató Központ
- Kamarás, Ferenc (2010): Társadalmi helyzetkép 2010. Népesedési helyzet, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2013, 30–37. old.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/thk/thk10_nepesedes.pdf
- Kovács, Katalin – Bálint, Lajos (2015): Halandóság, In: Demográfiai Portré 2015, KSH-NKI, Budapest, 2015, 75–95. old.
- Wéber, András – Faragó, Miklós (2014): A halálói struktúra változása Magyarországon, 2000–2012., (2014. május), KSH, Budapest
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/halalokistruk.pdf>

Adatforrások

<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Központi Statisztikai Hivatal – Halálózási adatbázis, 1994–2014

Elérhetőségek:

kommunikacio@ksh.hu

[Információs szolgálat](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu